

כי שדית בור בינייהו אתיא כולהו –

If you place בור among them, they can all be derived

Overview

The גמרא stated that if the תורה would have written בור and any one of the other three אבות, we could derive from these two, the remaining אבות (with the possible exception of קרן). רש"י explains at length how each of the אבות can be derived from the various combinations of בור with an other אב. This questions some of רש"י's assumptions, and also discusses some difficulties in deriving certain אבות from the צד השוה of בור וחד מאינך.

מה שפירש הקונטרס דשן אתיא מבור ואש –

That which רש"י explained, that שן can be derived from בור and אש with
a - צד השוה

דכי פרכת מה לאש שכן מועדת לאכול בין ראוי לה בין שאין ראוי לה –

For when you will challenge that שן cannot be derived from אש since אש is a מועדת to consume all items, whether they are fit to be consumed by fire (like wood) or whether they are not fit to be consumed by fire (like stones) -

תאמר בשן שאין מועדת לאכול אלא בראוי לה –

However by שן, it is a מועדת to consume only items which are fit for שן; we will reply that בור יוכיח, etc. comments on this statement of רש"י that שן is not מועדת to consume something which is לא ראוי לה.

asks: תוספות

וקשה דלא אשכחן שאינו ראוי בשן –

And there is a difficulty with רש"י's presumption, for we do not find by שן anything which is not לא ראוי לה -

דאם אכלה דבר שאין ראוי לה לא הוי תולדה דשן –

For if the animal ate something which is לא ראוי לה it is not (even) a תולדה of שן -

אלא תולדה דקרן כיון דאין הנאה להזיקה –

But rather it is a תולדה of קרן, since the animal derives no pleasure from the damage it caused. Why does רש"י say that שן is a מועדת only for לא ראוי לה?¹

continues with this question: תוספות

ואי משכחת בשום ענין נילף מאש דמתחייב אף באין ראוי –

And (even) if somehow we will find an אין ראוי לה by שן, we can derive from אש, that שן should be חייב even if it is לא ראוי. There is no reason why we cannot derive it from אש!²

¹ The גמרא says that we can derive the אב of שן (if the תורה would not have written it) from ואש. The characteristic of שן is that יש הנאה להזיקה; this is what the תורה was מחייב by שן. If there is no הנאה להזיקה then it is not שן but קרן. How can we say that שן cannot be derived from אש, since שן is not לא ראוי לה, מועד לאינו ראוי לה, when there is no such concept of שן consuming something which is לא ראוי לה?

בור ואש צד השוה from a שן is derived from רש"י, therefore disagrees with תוספות, ונראה דשן נמי אתי בפלגא דדינא³ או מאש לחודיה –

And it seems that also שן can be derived with a פלגא דדינא, or it can be derived directly from אש alone without including בור at all.

רש"י offers a response on behalf of תוספות:

ומיהו יש לומר לפירוש הקונטרס דשפיר פרכין פירכא דלא שייכא בשן –

However one can say according to רש"י that we do indeed present a challenge (even though) it is not applicable by שן. We can ask תאמר בשן שאינו שן. However the reality is that practically there is no חיוב of שן by אינו ראוי לה. תוספות offers a support to this contention –

דכהאי גוונא פריך בהחובל (לקמן דף פח,א) גבי עבד ואשה מה לאשה שכן אינה במילה –
For the גמרא presents a similar challenge in פרק החובל (אשה) that an עבד is attempting to derive (from אשה) that an אשה, פסול לעדות. The גמרא challenges this and asks, **why is an אשה, פסול לעדות**, because **there is no מילה** by an אשה (however an [כנעני] עבד does have מילה). Even though the concept of מילה is not at all applicable by a woman, nevertheless it is used as a פירכא, because ultimately there is no מילה by a woman. Similarly here there is no חיוב of שן by אינו ראוי לה, even though it is not applicable.

רש"י continues to challenge תוספות:

אך מה שפירש בור יוכיח שאין מועד לדבר שאין ראוי לו כגון אדם –

However that which רש"י explained (concerning deriving שן through a צד from ואש; בור; that after we ask that שן is not a חיוב of שן, we can respond that) בור will prove that אינו מועד לשאינו ראוי לו, is no hindrance to be חייב, for בור is (also) not a חיוב of שן, for instance a person [or כלים] (and nevertheless בור is חייב for an animal), similarly שן will be חייב for אדם. רש"י considers אדם to be חיוב of שן, since the בור is פטור if a person was killed by falling into his בור.

בור for a חיוב of שן is considered אדם that רש"י takes issue with תוספות.

קשה חדא דלא פטר אדם אלא ממיתה ולא מנזקין –

This is difficult to accept (that אדם is חיוב of שן), firstly because the בעל is not exempt by a person unless the person dies, but he is not exempt

² We are discussing what would be if the תורה did not write שן. The גמרא will maintain that if שן is not written, then we will derive from אש (and בור) that any damage that שן does, the owner will be liable for it, whether it is חיוב of שן or חיוב of אש. There are no preset rules yet by שן; the rules are whatever we derive from (בור) אש.

³ A פלגא דדינא (see רש"י ד"ה וכולהו, בסופו) in this case would be as follows; first we derive שן from בור, then when the argument is posed that בור is חיוב of שן; the response is that תוכיח. We stop there, for (according to תוספות) there is nothing to challenge the תוכיח of אש. See 'Thinking it over # 1.

⁴ The פירכא would be that the חיוב of אש has a greater scope than the חיוב of שן. By אש it can damage everything even חיוב of שן; however by שן a damage which is חיוב of שן is not within its scope. שן is a limited חיוב, and should perhaps be פטור.

from payment if the person **was damaged** by the בור. How can we say that אדם is **not** considered that the person is **not** **exempt** from paying for **hidden** objects and nevertheless אש is considered a מועד לראוי לה for these very items (wood) if they are not טמון! This would indicate that פטור or חייב do not determine whether an item is ראוי or אינו ראוי. Rather ראוי or אינו ראוי should be determined if it is natural (or not) to receive this type of damage. אדם should be considered ראוי לבור.

אדם אינו ראוי לבור poses an additional question concerning תוספות:

ועוד אטו משום דפטור אדם חשוב אין ראוי והלא באש נמי פטור טמון –

And furthermore just because בור is exempt from a person, is that considered that the person is אינו ראוי; is not אש exempt from paying for hidden objects and nevertheless אש is considered a מועד לראוי לה for these very items (wood) if they are not טמון! This would indicate that פטור or חייב do not determine whether an item is ראוי or אינו ראוי. Rather ראוי or אינו ראוי should be determined if it is natural (or not) to receive this type of damage. אדם should be considered ראוי לבור.

ראוי לבור is considered אדם offers an additional proof that תוספות:

ועוד דלקמן (דף ט,ב) גבי חומר בשור מבבור⁵ –

And moreover, for later concerning the חומרא of שור over בור, the גמרא - אין מוצא לרבי יהודה דמחייב על נזקי כלים בבור אין ראוי בבור – Cannot find anything which is not ראוי to be damaged in a בור, according to ר"י who maintains that there is a liability for damages to utensils in a בור; however according to רש"י –

והא משכחת ליה אדם –

We can find an אינו ראוי לבור; and that is אדם!

תוספות offers his view:

אלא נראה דאדם נמי חשוב ראוי לבור דראוי למות בהבלא –

It therefore seems, however, that a person is considered fit to be damaged by a בור, for he is fit to die on account of the (stale) air in the בור.

תוספות anticipates a question. If we assume that אין ראוי לה does not mean that you are פטור for it; but rather that under natural circumstances it will not be damaged by this מזיק, then seemingly כלים should be considered ראוי לה by בור. תוספות responds:

אבל כלים חשיב ליה לקמן⁶ אין ראוי דלא מזקא להו הבלא –

However the גמרא later considers כלים to be ראוי by בור; the reason is that the air of the בור causes no damage to the כלים, as opposed to the אדם, as mentioned previously, who can die from the suffocating air in the בור.

תוספות is not satisfied:

ואף על פי דכלים חדתי מפקעי בהבלא כדאמר בסוף פרק הפרה לקמן (דף נד,א) –

⁵ The חומרא mentions there various חומרות of שור over בור. The גמרא asks why we do not mention the חומרא that שור is חייב for כלים and בור is פטור. The גמרא answered that this ברייתא is ר"י who maintains that בור is חייב for כלים. The גמרא continues to ask from the סיפא of the ברייתא where it mentions the חומרא of אש over בור that אש is מועד לאכול even a לה, דבר שאינו ראוי לה, but בור is not a מועד for a לה (which refers to כלים). If however, the ברייתא follows the opinion of ר' יהודה then בור is a מועד לדבר שאינו ראוי לה. From this גמרא we can derive that a) כלים is a בור, דבר שאינו ראוי לבור, and b) that אדם is not considered a בור, דבר שאינו ראוי לבור (for otherwise the גמרא could have mentioned that the בור is ראוי לבור according to ר"י). See מהר"ם שי"ף (אדם). See previous footnote # 5.

And even though that new כלים can burst on account of the air in the בור as the גמרא states in the end of הפרק; so כלים should be considered לה -

responds that - תוספות

מכל מקום יש כלים שאין מתקלקלים בהבלא -

Nevertheless since there are כלים who do not spoil on account of the air, it is considered לה אין ראוי for those כלים⁷. This concludes the discussion concerning the derivation of שן from ואש through a השוה צד.

In Summation: רש"י maintains that שן is derived from a full השוה צד from ואש; for אש is a מועד even for לה אין ראוי; however שן and בור (by אדם) are not ראוי. תוספות maintains that there is no לה אין ראוי by שן and אדם is ראוי by בור (it is only כלים that are ראוי). שן can be derived from a פלגא דדינא or from אש alone.

has a different question: תוספות

ואם תאמר והיכי אתי אש מבור וחד מאינך -

And if you will say; and how can you derive אש from בור and one of the others with a השוה צד; we can refute it by arguing, do you know -

מה לאינך שכן אין כח אחר מעורב בו תאמר באש דכח אחר מעורב בו דהוי קולא -
why בור and חד מאינך are חייב because there is no other force intermingled in them (they do the damage on their own), **can you say that by אש where there is another force** (the wind) **intermingled in him -** and therefore אש should not be חייב; **for כח אחר מעורב בו is a leniency** (that should cause a פטור).

continues to prove that כח אחר מעורב בו is indeed a קולא⁸.

מדפריך בסמוך גבי אבנו וסכיננו ומשאו מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו -

For the גמרא shortly asks (concerning deriving בראש אבנו סכיננו ומשאו שהניחן בראש אבנו וסכיננו ומשאו מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו -
why בור because there is no (the wind), therefore it cannot be derived from בור. It is evident from that גמרא that כח אחר מעורב בו is a קולא. The question remains, how can we derive אש through a השוה צד from מאינך, when אש has a קולא of כח אחר מעורב בו?

answers that the חומרא (or קולא) of כח אחר מעורב בו is relative: תוספות

ויש לומר דבור שנעשה בלא כח אחר -

And one can say; that indeed בור which was formed without a כח אחר⁹ -

חמור מאבנו וסכיננו שלא הזיקו בהליכתן אלא לבתר דנייחי -

Is more חמור than אבנו וסכיננו who did not damage while they were moving (with the wind), but rather after they came to a rest¹⁰ -

⁷ See 'Thinking it over' # 2.

⁸ It may seem that it is a חומרא, as is evident from the משנה which states לילך ולהזיק (referring to אש as well) כהרי הבור; which would seem to make the כח אחר מעורב בו which causes it to be להזיק. תוספות here currently negates this idea.

⁹ The person who dug the pit is certainly not a כח אחר (he is the perpetrator and therefore חייב).

ולא נעשו בור אלא על ידי כח אחר –

And they did not become a בור only through a כח אחר (the wind, not the person); in this distinction (between בור and אסו"מ), a כח אחר is a ¹¹ קולא –

אבל אש שהולך ומזיק בהליכתו על ידי כח אחר חמור מבור –

However אש which (is not formed כח אחר ע"י, but rather) **travels and damages while it moves, through a כח אחר is more חמור than בור** –

שאין הולך ומזיק אלא במקומו –

That does not travel, and it only causes damage in its place. אש (which is not formed כח אחר ע"י) is more חמור than בור (on account of the כח אחר מעורב בו, which allows אש to do damage even at a distance), therefore we can derive אש from אחד בור (וחד). However, according to the distinction that תוספות just made between כח אחר by אסו"מ (which is a קולא), and כח אחר אש (which is a חומרא), what is the תוכיח from אש?!

anticipates a difficulty and resolves it:

והא דקאמר בסמוך¹² אש תוכיח שכן כח אחר מעורב בו וחייב –

And that which the גמרא states shortly¹³ that אש will prove that even when there is a כח אחר מעורב בו it is חייב. Therefore אסו"מ can also be חייב. However, according to the distinction that תוספות just made between כח אחר by אסו"מ (which is a קולא), and כח אחר אש (which is a חומרא), what is the תוכיח from אש?!

responds:

הכי פירושו אף על גב דכח אחר מעורב בו –

This is the explanation of the phrase 'אש תוכיח שכן כח אחר מעורב בו'; that **even though there is a כח אחר מעורב בו** in the אש, so seemingly we cannot attribute the damage of the אש directly to the owner –

וחשיבי ליה כאילו בעצמו עושה את הכל וחייב משום חיצוי –

But nevertheless it is considered as if the owner of the fire himself does all the damage and he is liable as if it were his arrows¹⁴ (for which he is directly responsible), similarly –

הכא נמי אף על גב דכח אחר מעורב בו –

Here too by אסו"מ even though that there is a כח אחר מעורב בו (the wind) –

חשובים כאילו בעצמו עושה את הבור הזה בלא כח אחר –

It should be considered as if the owner himself made this בור (of אסו"מ) **without a כח אחר.**¹⁵

¹⁰ Someone tripped over them.

¹¹ אסו"מ have the same limitation of בור that they damage only in their place, and should be even less liable than בור, for they were formed through a כח אחר מעורב בו. Therefore they cannot be derived from בור.

¹² בור ואש צד השוה of אסו"מ שהניחן וכו' והזיקו בתר דנייחו of לימור; דף ו,א.

¹³ This is in response to the question מה לבור שאין כח אחר מעורב בו.

¹⁴ It would seem that תוספות is referring to the view of יוחנן ר' that damage caused by one's fire is equivalent to damage caused by shooting an arrow. The fact that ר"י equates them, proves that the כח אחר מעורב בו (by אש) does not diminish the person's direct association with the fire, and it is considered as if he kindled his neighbor's property directly (as it is by חיצוי). Similarly by אסו"מ it is considered as if the owner himself placed them in their final resting place, even though it reached there through a כח אחר מעורב בו. The meaning of אש תוכיח is (not that we are deriving אסו"מ from אש but rather) that אש proves that a כח אחר is considered as if the person did it himself directly (it removes the פירכא from בור).

אש תוכיח שכן כח אחר מעורב בו offers an alternate explanation of the תוספות

אי נמי היינו דפריך מה לאש שכן כח אחר מעורב בו דידיה חמור יותר –

Or you may also say that the question that the תוספות is asking is indeed what the גמרא subsequently challenges (with the question of לילך מה לאש שכן דרכו לילך, meaning) that by אש the כח אחר מעורב בו is more stringent than the כח אש – אש of אסו"מ, for by אש –

שעל ידי זה הולך ומזיק למרחוק מה שאין כן באבנו וסכיננו ומשאו –

Through the כח אחר מעורב בו, the fire travels and damages at a distance, which this is not so by אסו"מ¹⁵. This concludes the discussion concerning deriving בור וחד מאינך אש from

In summation: אש can be derived from מאינך בור וחד (even though אש has a מעורב כח אחר מעורב, because the אש by כאמ"ב is a חומרא over בור for it allows it to be למרחוק; however the אש תוכיח בור. Two ways to understand the אש תוכיח: by כאמ"ב is a חומרא compared to בור. Two ways to understand the

תוספות has a different question:

ואם תאמר והיכי אתו כולהו מאש ובור מה לאש ובור שכן מעשיו גרמו לו –

And if you will say; how can we derive all the other אבות (such as שן ורגל) from אש ובור; אש ובור are חייב since the action of the owner caused the damage (he dug the pit and kindled the fire) –

מעשיו גרמו לו בור ואש are considered לו explains why תוספות

כדמפרש לקמן¹⁷ גבי בור המתגלגל ואש נמי מעשיו גרמו לו שהדליק האש –

As the גמרא explains later concerning a 'rolling pit'¹⁸ that we cannot derive it directly from בור, since by בור it is however by מעשיו גרמו לו בור, because the damage it was caused by the ובהמה רגלי אדם. We see that בור is גרמו לו and it is a חומרא. Similarly by אש it is also גרמו לו for he kindled the fire. How can we derive שן ורגל (where the owner is passive) from אש ובור?!

תוספות answers:

ויש לומר דלא חשיב אש מעשיו גרמו לו כיון שהרוח מסייעו –

And one can say; that אש is not considered גרמו לו for the wind assisted him in causing the damage. מעשיו גרמו לו means that the owner caused the damage exclusively. This applies to בור but not to אש. This concludes the discussion concerning deriving the אבות from אש ובור.

¹⁵ See 'Thinking it over # 3.

¹⁶ See בל"י who explains this as follows. In the כח אחר מעורב בו that there is by בור, there is a קולא (that it can only damage במקומו) and a חומרא (that it was accomplished solely by the בור). Concerning the כח אחר מעורב בו that there is by אש there is (also) a קולא (that something else is causing the damage) and a חומרא (that it can damage at a distance). However concerning the כח אחר מעורב בו by אסו"מ there are only both קולות (something else is causing the damage and it damages (only) in its place). Therefore the different קולות of בור ואש are required (to cancel out each other) in this השהו, and be מחייב אסו"מ. See 'Thinking it over' # 4.

¹⁷ דף ו,א.

¹⁸ The case is where a person placed אסו"מ in the רה"ר and people kicked it as they walked and it rolled from place to place until it rested and then caused damage, by someone tripping on it.

In Summation: מעשיו גרמו לו is not considered for the wind assists in the damage.

asks a similar question:

ואם תאמר מבור ואדם נמי היכי אתו מה לבור ואדם שכן מעשיו גרמו לו –

And if you will say how can we derive the other אבות from בור; by בור
?! (אין מעשיו גרמו לו where it is שן, רגל, ואש) (as opposed to מעשיו גרמו לו it is ואדם)

answers:

ויש לומר דאתו מבור ואדם ישן¹⁹ או נופל מן הגג ברוח שאינה מצויה דחייב –

And one can say; that we derive the other אבות from בור and a sleeping person who causes damage or a person who falls from the roof through an unusually strong wind, where the person is חייב (in both cases) -

כדאמר לקמן בסוף פרק שני (דף כז,א) –

as the גמרא states later in the end of the second פרק (concerning הגג). In both these cases we cannot consider the אדם המזיק as מעשיו גרמו לו. This concludes the discussion concerning deriving the אבות from בור.

In Summation: there are cases of אדם המזיק where it is not considered מעשיו גרמו לו.

continues to ask:

ואם תאמר מבור ורגל היכי אתי מה לבור ורגל שכן היזקן מצוי –

And if you will say; how can we derive the other אבות (such as ואש ושן) from בור; for בור ורגל are חייב since the damage is frequent. תוספות supports his view that בור is מצוי -

דלקמן²⁰ חשבינן בור היזקו מצוי –

For later the גמרא considers בור as היזקן מצוי.

answers:

ויש לומר דאין בור היזקו מצוי טפי מאחרים –

And one can say; that בור is not more היזקן מצוי than the other אבות -

ולא קאמר לקמן הכי אלא להזכיר חומרא אחת ששוה בבור וכותל ואילן:

And the גמרא later did not mean that בור is more היזקן מצוי than the other אבות, but rather the גמרא wanted to mention one חומרא which is the same by בור, and a wall, and a tree. Therefore we can derive the אבות from בור since בור is no more היזקן מצוי than the other אבות.

Summary

בור (it is by ראוי is אדם and שן by אין ראוי לה) maintains that there is no אבות that are לבד alone. (אין ראוי לבד) שן can be derived from a דדינא or from alone.

¹⁹ See דף ד,א. See 'Thinking it over' # 5.

²⁰ דף נ,ב. The גמרא there is discussing the case of a wall or a tree that fell into the רה"ר and caused damage (after the allotted time to remove them, passed). This is derived from the צד השוה of our משנה.

אש can be derived from בור וחד מאינך (even though אש has a בו מעורב), because the אש by כאמ"ב is a חומרא over בור for it allows it to be למרחוק; however the אש by כאמ"ב (of creating the מזיק) by אסו"מ is a קולא compared to בור. אש is not considered לו מעשיו גרמו for the wind assists in the damage.

There are cases of **אדם המזיק** where it is not considered **לזכותו**.

אבות the other than היזקן מצוי is no more בור.

Thinking it over

1. אש ובור says that we can derive שן either through a פלגא דדינא from אש ובור or directly from אש²¹. The question however is why does תוספות need a פלגא דדינא when we can derive שן directly from אש itself; and what difference is there how we derive it?

2. How can we explain that **כלים** is **ראוי לבור** according to **שמואל** who maintains that **בור** is **לחבטו** וכן"ש **לחבטו**?²²

3. *אש תוכיח שכן כה* explains²³ (in the first תירוץ) that the meaning of *אש תוכיח שכן כה* nevertheless it is considered as *הציו*. It would be difficult to understand (according to this answer) what the *גמרא* there continues that *לילך ולהזיק*; since we are only proving from *אש* that *כה אחר* does not diminish one's direct connection (but not that we are deriving *אסור* from *אש*)²⁴.

מה לאש שכן דרכו לילך ולהזיק of פירכא (א"נ) explains²⁵ (in the א"נ) means that the כה אחר of אש is a חומרא (אסו"מ). How does the גמרא counter this by responding בור תוכיה?! Seemingly by both of them (אש ובור) there is no disadvantage of כה אחר מעורב בו (in their creation as a מזיק) as there is by אסו"מ!²⁶

5. חיוב The אין מעשיו גרמו לו as אדם ישן by תוספות considers damage done by an ישן by is only if he lied down next to the כלים²⁷; this should be considered מעשיו גרמו לו!²⁸

²¹ See footnote # 3. See 'דברות משה סי' פט הערה ח'.

²² See *מהר"ם שי"ף*.

²³ See footnotes # 14&15.

²⁴ See חדושי ר"ג אות קסו ד"ה אמנם.

²⁵ See footnote # 16.

²⁶ See "מ.א.מ., סוכ"ד אות מח ד"ה ואח"כ, וחיודושי ר"נ אות קס"ה ד"ה וע"כ"

²⁷ See תוספות ד.א. ד"ה כיון.

²⁸ See א"ח וחינוכי ר"ג אות קסט.